

ВОЄННИЙ ТА НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КВАЛІФІКАЦІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

THE STATE OF MARTIAL AND EMERGENCY AS CIRCUMSTANCES AFFECTING THE QUALIFICATION OF A CRIMINAL OFFENSE OR THE APPOINTMENT OF PUNISHMENT

Здепська В.С., студентка II курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Мхитарян А.С., студент II курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Горностай А.В., к.ю.н.,
доцентка кафедри кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена детальному аналізу кваліфікації кримінальних правопорушень, що були вчинені у період дії воєнного або надзвичайного стану та особливостям призначення покарання. В дослідженні увага акцентується на визначенні понять «обставина, що обтяжує покарання» та «кваліфікуюча ознака». Стаття розкриває зміст кожного з цих понять. Зокрема, вивчаються значення обставин, які обтяжують покарання та особливості їх застосування судом, а також значення кваліфікації кримінальних правопорушень. Особливу увагу приділено особливостям кваліфікації злочинів під час дії такого особливого правового періоду як воєнний стан. Крім вище зазначеного, у статті наголошується на принциповій різниці між поняттями, що поглиблює розуміння висвітлюваної тематики.

Дослідження торкається розгляду діяльності законодавчого органу у період дії воєнного стану, а саме аналізуються прийняті Закони України, якими парламентарі внесли поправки до Кримінального кодексу України. Зокрема, увага зосереджена на Законах України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги». Встановлено причинно-наслідковий зв'язок між прийнятими законами і суспільною необхідністю та окреслено проблематичні питання, які виникли внаслідок прийняття відповідних законів.

У свою чергу, дослідження не обмежується чинним законодавством України, а охоплює також кримінальні кодекси іноземних держав. Детально розглядаються та вивчаються на наявність обставини, що обтяжує покарання при вчиненні злочину «в умовах воєнного або надзвичайного стану» Кримінальні кодекси Естонської Республіки, Італії та Чехії. У статті звертається увага на особливості щодо застосування даної обтяжуючої обставини у цих країнах під час дії надзвичайного стану через епідемію COVID-19.

Ключові слова: Кримінальний кодекс України, кримінальне правопорушення, обтяжуюча обставина, кваліфікуюча ознака, кваліфікація кримінального правопорушення, воєнний стан, надзвичайний стан, національна безпека.

The article is devoted to a detailed analysis of the qualification of criminal offenses committed during the period of martial law or a state of emergency and the peculiarities of imposing punishment. The study focuses on the definition of the concepts of "aggravating circumstance" and "qualifying feature". The article reveals the meaning of each of these concepts. In particular, the significance of aggravating circumstances and the peculiarities of their application by the court, as well as the significance of the qualification of criminal offenses are studied. Particular attention is paid to the peculiarities of qualification of crimes during such a special legal period as martial law. In addition to the above, the article emphasizes the fundamental difference between the concepts of "aggravating circumstance" and "qualifying feature", which deepens the understanding of studied topics. The study concerns the consideration of the activities of the legislature during the period of martial law, namely, analyzes the adopted Laws of Ukraine, which parliamentarians amended the Criminal Code of Ukraine. In particular, attention is focused on the Laws of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Responsibility for Looting", "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Strengthening Responsibility for Crimes against the Foundations of National Security of Ukraine under the Martial Law Regime", "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on Liability for the Illegal Use of Humanitarian Aid". The causal relationship between the adopted laws and social necessity is established, problematic issues that have arisen as a result of the adoption of relevant laws are outlined.

In turn, the study is not limited to the current legislation of Ukraine, but also covers the criminal laws of foreign states. The Criminal Codes of the Republic of Estonia, Italy and the Czech Republic are examined in detail and studied for the presence of an aggravating circumstance of committing a crime "under martial law or a state of emergency". The article draws attention to the peculiarities of the application of this aggravating circumstance in these countries during the state of emergency due to the COVID-19 epidemic.

Key words: Criminal Code of Ukraine, criminal offense, aggravating circumstance, qualifying feature, qualification of criminal offense, martial law, state of emergency, national security.

У період, коли держава перебуває у стані збройного конфлікту з РФ, а населення, що проживає на її території, проходить новий історичний етап свого становлення як нації, кримінальне право відіграє важливу роль, реагуючи на воєнно-політичні та надзвичайні ситуації з метою захисту найголовніших цінностей, таких як життя, здоров'я та національна безпека. В результаті цього було змінено умови відповідальності за кримінальні діяння, зокрема за посягання у сфері охорони основ національної безпеки, захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Правовою основою, що регулює кримінально-правові відносини у період воєнного чи надзвичайного

стану є Кримінальний кодекс України. Відповідно до пункту 11 частини 1 статті 67 КК України, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану або інших надзвичайних подій є обставиною, яка призводить до посилення покарання. Це означає, що винний намагається скористатися найбільш несприятливим для суспільства часом, важкими обставинами та умовами, що панують у суспільстві. Це свідчить про збільшену суспільну небезпеку кримінальних посягань, які вчиняються в таких умовах [1, с. 194–195].

Обставини, що обтяжують покарання, є об'єктивними та суб'єктивними факторами, вичерпно передбаченими законом і встановленими судом у конкретному судовому

провадженні. Вони перебувають поза межами складу кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію, але свідчать про підвищену суспільну небезпеку вчиненого діяння або особи винного. Ці обставини становлять підставу для посилення покарання, яке признається судом.

Правове регулювання воєнного і надзвичайного станів відбувається за відповідними профільними законами, а саме Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VII та Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 року.

Відповідно до змісту вищезазначених нормативно-правових актів, закони не містять жодних вказівок на будь-які особливості, які б стосувалися реалізації положень Кримінального кодексу України в умовах надзвичайного та воєнного стану, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 3 КК України, кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом [7].

Також важливо зазначити, що кримінальний кодекс передбачає ще й таку обставину, як «інші надзвичайні події». Під «іншими надзвичайними подіями» варто розуміти «такі події, які здатні зумовити введення надзвичайного стану, але характеризуються рівнем, нижчим за загальнодержавний (регіональний або місцевий)». Наприклад, велика пожежа, аварія на підприємстві, стихійне лихо, повінь, землетрус, ураган тощо [3, с. 311].

Значення обставин, які обтяжують покарання, полягає в тому, що їх встановлення і врахування судом при призначенні покарання дозволяє:

- 1) призначити основне чи додаткове покарання ближче до максимуму санкції або в максимальних її межах;
- 2) обрати більш суворий вид основного покарання з тих кількох, які передбачені в альтернативній санкції;
- 3) призначити відразу декілька додаткових покарань, передбачених у санкції;
- 4) приєднати до основного покарання на підставі норм Загальної частини КК (статті 54 і 55 КК) таке додаткове чи декілька їх видів, які в санкції не передбачені;
- 5) відмовитися від застосування ст. 69 КК;
- 6) відмовити у звільненні від кримінальної відповідальності чи від покарання.

Згідно з ч. 2 ст. 67 КК, суд може відмовитися враховувати обставини зазначені в пункті 11 частини 1 статті 67, як такі, що обтяжують покарання, якщо вони не мають прямого зв'язку з вчиненням злочину. Воєнний або надзвичайний стан можуть бути враховані або не враховані при призначенні покарання, залежно від обставин конкретної справи та розсуду суду. Таким чином, суд має право не враховувати обставини, які зазначені як такі, що обтяжують покарання, якщо вони не мають прямого впливу на вчинення злочину. Суд повинен довести своє рішення у вирокі, щоб забезпечити прозорість та обґрунтованість призначення покарання. Тобто такі обставини, як воєнний та надзвичайний стан є факультативними до врахування та оцінюються як такі, що обтяжують чи не обтяжують покарання, за розсудом суду. У тому випадку, якщо суд відхиляє ці обставини, як такі, що обтяжують покарання, то він повинен мотивувати своє рішення у вирокі та посилатися на ч. 2 ст. 67 КК [9].

Розкриваючи зміст питання, не можна оминати питання щодо кваліфікації кримінальних правопорушень. Кваліфікація кримінального правопорушення полягає в точному визначенні відповідності вчиненого винним суспільно небезпечного діяння складу конкретного кримінального правопорушення, яке передбачене в законі про кримінальну відповідальність. При проведенні кваліфікації, юрист визначає конкретну статтю Кримінального кодексу, яка встановлює вид і міру відповідальності особи за вчинене діяння. У процесі кваліфікації необхідно встановити всі юридично значущі об'єктивні та суб'єктивні

ознаки, які входять до складу конкретного кримінального правопорушення. Склад правопорушення формується з усіх передбачених законом ознак, і відсутність хоча б однієї з цих ознак свідчить про відсутність вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Наука кримінального права визначає кваліфікуючі ознаки, які передбачені законом, притаманні частині злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [4, с. 48]. Загалом, кваліфікуючі ознаки використовуються як засіб диференціації кримінальної відповідальності, що дозволяє встановлювати нові межі караності порівняно з тими, які передбачені за вчинення основного складу злочину [8, с. 366].

Наприклад, однією з особливих ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, зазначеною в розділі 19 Особливої частини Кримінального кодексу України, є вчинення протиправного діяння в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Важливою є кваліфікація таких кримінальних правопорушень, яка враховує саме цю обставинку вчинення злочину. Кваліфікація має прямий вплив на призначення покарання.

Значення кваліфікації полягає в тому, що вона визначає характер і серйозність вчиненого злочину, а також встановлює можливі види і міри покарання. У випадках, коли кримінальне правопорушення вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, його кваліфікація враховує особливості такої ситуації. Наприклад, можуть бути спеціальні статті, які передбачають посилені види покарання для таких правопорушень, а також специфічні склади злочинів, які характерні саме для воєнного періоду.

Наприклад, відповідно до статті 113 Кримінального кодексу України за вчинення диверсії в «мирний час» передбачено позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої. Втім, вчинення диверсії за умов воєнного стану карається позбавленням волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна. Отже, відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення за умов воєнного стану чітко передбачена в Кримінальному кодексі України [10].

Слід зауважити, що поняття «обставина, що обтяжує покарання» і «кваліфікуюча ознака» не є тотожними. У науці кримінального права і судовій практиці існує розрізнення між двома поняттями:

- вчинення правопорушень «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану» як обставини, що обтяжує покарання, яка визначена в статті 67 Кримінального кодексу України;

- вчинення правопорушення «в умовах воєнного стану» як кваліфікуючої ознаки, що з'явилася з нововведеннями до статей.

Таким чином, терміни «в умовах воєнного стану» та «під час дії воєнного стану» є еквівалентними, вони вказують на те, що кримінальне правопорушення було скоєне під час дії в Україні режиму воєнного стану. Однак, під правопорушеннями «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану» розуміються протиправні дії, скоєні не лише «в умовах воєнного стану», але й у межах районів бойових дій, тимчасово окупованих територій або з метою пересування військ. Це поняття використовується як обтяжуюча обставина при визначенні покарання за кримінальні правопорушення, де відсутні кваліфікуючі ознаки «в умовах воєнного стану» та «під час дії воєнного стану» [14].

У цьому контексті важливу роль відіграли прийняті під час воєнного стану законопроекти щодо внесення змін до Кримінального кодексу.

Одним з законопроектів, що був прийнятий, є Закон України № 2117-IX від 3 березня 2022 року, який вносить зміни до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство [13]. Законом № 2117-IX

були внесені зміни до Кримінального кодексу України, що стосуються посилення відповідальності за злочини, передбачені статтями 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України. Ці зміни стосуються кваліфікації цих злочинів за частиною 4 відповідних статей в умовах воєнного або надзвичайного стану. Наприклад, за крадіжку, скоєну в умовах воєнного стану, передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років [6]. Причини, що спонукали парламентарів до посилення відповідальності за злочини проти власності були детерміновані активними бойовими діями та складним становищем держави, що зумовило ситуацію, в якій багато громадян були змушені змінити своє місце проживання. Внаслідок подібних обставин, злочинці здійснюють крадіжки прямо в житлових приміщеннях громадян під час обстрілів, коли власники перебувають у бомбоховищах.

Після прийняття вищезгаданих змін до КК України виникло чимало суперечок стосовно тлумачення кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного або надзвичайного стану». При буквальному тлумаченні ознаки, ми можемо розуміти її як таку, що означає «в період дії режиму воєнного або надзвичайного стану». Відповідно до такого розуміння, будь-яка крадіжка має розглядатися як тяжкий злочин, що в свою чергу спотворює саме поняття «тяжкого злочину». Як зазначає колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду в ухвалі від 28 березня 2023 року по справі № 722/594/22, таке тлумачення ознаки суперечить точному змісту закону і меті, що законодавець ставив, запроваджуючи такі зміни [14].

Ще одним з нещодавно прийнятих законів є Закон України № 2113-IX від 03.03.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [12]. Цей закон вносить зміни до Кримінального кодексу України, спрямовані на посилення покарання за злочини проти національної безпеки України, які вчиняються в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Зокрема, встановлюється максимальне покарання за державну зраду і диверсію, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Такі дії можуть бути покарані позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, а також конфіскацією майна. Закон також забороняє звільняти осіб, які вчинили державну зраду або диверсію, від відбування покарання на підставі закону про амністію [6]. Це означає, що такі особи не можуть бути звільнені від відбування покарання шляхом амністії.

Такі зміни в законодавстві спрямовані на посилення захисту національної безпеки України та ефективну протидію ворогу у період воєнного стану або збройного конфлікту.

Ще однією новелою стало прийняття Закону України від 24 березня 2022 року № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [11]. Ця ініціатива була запропонована Міністерством внутрішніх справ України з метою встановлення відповідальності за неправомірне використання такої допомоги під час воєнного стану. Метою цього закону є забезпечення відповідальності за такі дії та запобігання неправомірному використанню гуманітарної допомоги та благодійних пожертв.

Даний закон передбачає три форми кримінального правопорушення:

- продаж товарів або предметів гуманітарної допомоги. Це означає незаконне здійснення комерційної діяльності з такими товарами, які були передані як гуманітарна допомога;

- використання благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Це включає неправомірне використання отриманої благодійної допомоги або безоплатної допомоги для особистої користі або незаконного збагачення;

- укладання правочинів щодо розпорядження таким майном, тобто товарів або предметів гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги. Це означає неправомірне укладання угод або дійсне розпорядження отриманим майном без відповідного дозволу чи з метою особистої користі [15].

У випадку, коли злочин незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги вчинено під час воєнного або надзвичайного стану, організованою групою осіб або в особливо великому розмірі (загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги перевищує Національний мінімум доходів громадян в 3000 і більше разів), передбачене покарання полягатиме у позбавленні волі на строк від 5 до 7 років. Крім того, особа може бути позбавлена права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, а також її майно може бути конфісковане.

Важливо зазначити, що це правопорушення повинно обов'язково мати мету отримання прибутку. І для доведення такої мети використовується факт фактичного отримання прибутку внаслідок злочину. У випадку, якщо особа прийняла всі необхідні дії для отримання прибутку, але фактично його не отримала, це може бути кваліфіковано як замах на вчинення кримінального правопорушення.

Незважаючи на соціальне значення статті 201-2 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку, законодавець не врахував деякі прогалини при її прийнятті. Так, наприклад, в диспозиції статті законодавець передбачив випадки лише незаконного використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку. Проте наразі не внесено жодних змін до законодавства, що охоплювали б випадки знищення або недоцільного використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану, коли така діяльність може створювати значну суспільну небезпеку, можливо навіть більшу, ніж у випадку незаконного продажу гуманітарної допомоги.

Іншою проблемою може стати процес внесення відомостей за статтею 201-2 Кримінального кодексу України до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Справа в тому, що предмети гуманітарної допомоги можуть бути реалізовані поступово, а не одразу на суму, що перевищує 350 неоподаткованих мінімумів. У разі такої поступової реалізації, дії можуть охоплюватися лише одним умислом щодо реалізації, наприклад, певної категорії товару на суму, що перевищує 350 неоподаткованих мінімумів [2]. У такому випадку, це може розглядатися як триваюче кримінальне правопорушення.

Більшість держав у КК обставинам, які обтяжують покарання, надає вичерпного характеру. Вичерпні переліки обставин, які обтяжують покарання містяться у КК Естонської Республіки, Італії, Чехії, Франції, Швеції, Королівства Іспанії, Австрії, Республіки Білорусь, Латвійської Республіки, Азербайджанської Республіки, тощо.

Основним джерелом кримінального права Естонії є Кримінальний кодекс, прийнятий 6 червня 2001 р., який вступив у силу з 1 березня 2002 р. й отримав назву «Пенітенціарний кодекс». Він замінив попередній Кримінальний кодекс 1961 р., затверджений у 1992 р. у новій редакції, який і після цього зазнавав численних змін та доповнень.

У частині 5 статті 58 Пенітенціарного кодексу зазначено, вчинення правопорушення в умовах надзвичайного або воєнного стану, обтяжує покарання. А в статті 114 передбачено норми щодо вбивства при обтяжуючих обставинах: вчинене болісним або жорстоким способом; вчинене загальнонебезпечним способом;

двох або більше осіб; вчинене повторно та інше. Умисне вбивство за обтяжуючих обставин карається тюремним ув'язненням на термін від восьми до двадцяти років або довічним тюремним ув'язненням [19].

Також, аналогічну за змістом обтяжуючу обставину містить Кримінальний Кодекс Італії. Так, п. 5 ст. 61 р. 2 КК Італії визначає, що злочин, який особа скоїла «скориставшись обставинами часу, місця або особи, у тому числі стосовно віку, наприклад, для перешкодження державній або приватній обороні» є однією із обтяжуючих обставин. Слід зауважити, що названа обставина є ширшою за змістом, ніж подібна обставина, що передбачена у нашому законодавстві [16].

Аналізуючи наведену вище обставину в аспекті пандемії, що нещодавно сколихнула всю міжнародну спільноту, італійські правознавці зазначають, що у випадку кримінальної дії, здійсненої в розпал пандемії, зиск, що лежить в її основі, здається, об'єднує всі обставини часу, місця та особи, що створює припущення про порушення оборони (тому правильніше загальне посилення на визначені обставини контексту):

- суб'єктивне припущення буде інтегровано в те, що правопорушник користується подвійною віктимною особою, як через стан потреби, так і через умови вразливості, в яких він опинився через особливі історичний період, що триває, і жертва злочинного задуму злочинця;

- припущення, властиве обставині часу, що розуміється в його найширшому сенсі, є інтегрованим, оскільки немає сумніву, що вчинення злочину, який мав місце в цей конкретний період часу, об'єктивно сприяє винятковому характеру кризи з чого користується правопорушник;

- припущення, властиве *locus commissi delicti*, також інтегровано в те, що правопорушник діяв саме в областях, які найбільше постраждали внаслідок кризи [20].

Однак каральна реакція італійської правової системи, здається, не вичерпує належним чином і пропорційно свого потенціалу. Фактично, застосування обставини, що обтяжує покарання, передбаченої п. 5 ст. 61.

КК Італії, не відображає адекватно соціально негативного значення вчинення злочину в умовах, про які йде мова:

- обтяжуюча обставина тим часом призведе до збільшення покарання лише до третини;

- крім того, оскільки це проста обтяжуюча обставина, вона може вважатися компенсованою обставиною, що пом'якшує відповідальність, і навіть не враховуватися на практиці;

Кримінальний кодекс Чехії є основним, систематизованим джерелом кримінального права. Відповідно до статті 42 Кримінального кодексу Чехії суд може взяти до уваги загальні обтяжуючі обставини у випадку, якщо злочинець «вчинив злочин під час кризових ситуацій, стихійних лих або інших подій, які серйозно загрожують життю, громадському порядку чи власності, або на території, де це або була здійснена евакуація» [17]. Проте Кримінальний кодекс не містить прямого визначення кризової ситуації; Кризова ситуація визначена в статті 2 листа Закону про кризу, а також включає небезпеку, за якої оголошується надзвичайний стан.

На практиці в Чехії оголошення надзвичайного стану через пандемію COVID-19 має значний вплив на сферу кримінального права. Якщо злочин був скоєний під час надзвичайного стану, суддя може врахувати цей факт як обставину, що обтяжує покарання [18]. Проте, згідно з попередньою позицією Верховного Суду Чехії, крадіжки під час надзвичайного стану повинні суворіше каратися лише у випадках, коли вони мають суттєвий зв'язок з пандемічною ситуацією або коли зловмисники зловживали надзвичайними обставинами.

Варто відмітити, що оголошення надзвичайного стану є лише допоміжним фактором. Крім тимчасового та місцевого контексту, судам необхідно також знайти суттєвий

зв'язок між скоєним діянням і надзвичайними обставинами, зокрема поточною пандемією коронавірусу, і тільки в такому випадку застосовувати більш суворі покарання. У рішенні зазначено, що зв'язок між злочинним діянням і надзвичайними обставинами стає особливо очевидним, якщо злочин спрямований безпосередньо проти заходів або обмежень, вжитих для розв'язання пандемічної ситуації, або якщо воно перешкоджає або ускладнює керування чи відвертається від цих заходів.

Питання про посилення покарання в умовах надзвичайного стану вже розглядав Конституційний суд. Він приєднався до поглядів великого сенату і критикував попередню юридичну думку. «У підсумку таке тлумачення означало б, що на території Чеської Республіки більше року кожна крадіжка була злочином, який карався позбавленням волі на строк від двох до восьми років, без такого різкого підвищення розміру покарання за більшість інших злочинів», – заявила конституційний суддя Мілада Томкова у справі про крадіжку бритв під час надзвичайного стану. Відповідно до US, відповідне положення закону не може застосовуватися за єдиною ставкою, воно з'явилося в законі радше через такі ситуації, як мародерство під час повеней, коли злодії безпосередньо використовують надзвичайні обставини.

«Є різниця між крадіжкою вібратора чи кількох булочок у нормально функціонуючому магазині, навіть в аварійному режимі, тобто з обмеженою кількістю покупців, обов'язковим носінням масок і клієнтів, і працівників тощо, і між мародерством у будинків, покинутих через повінь. З точки зору вищезгаданого викрадача вібратора, печива через повінь. З точки зору вищезгаданого викрадача вібратора, печива чи пляшки рому, а також з точки зору власника магазину, де сталася крадіжка, ситуація виглядає точно так само, якби жодний стан було оголошено надзвичайний стан», – заявив раніше адвокат Томаш Сокол на думку Союзу захисників. Згідно з даними НСЗ, під час надзвичайного стану кількість осіб, притягнутих до відповідальності за майнові злочини, зменшилася на 50% порівняно з іншими періодами [18]. Пандемічний закон врегулює подібну ситуацію. За його положеннями, підвищена ставка кримінальної відповідальності застосовується тільки у випадках, коли злочин завдає шкоди інтересам компаній, що керують боротьбою з епідемією COVID-19, або ставить їх під загрозу.

Однак, Національна рада з кримінальної юстиції (НС) висловила критику щодо цієї частини пандемічного закону перед його ухваленням. Вони зазначили, що ця норма не була обговорена з експертами-криміналістами, і вона є непрямою поправкою до Кримінального кодексу, обмежуючи суди в їх можливості застосувати індивідуальну кримінальну відповідальність. Також, НС заявила, що планує тлумачити цю суперечливу норму Кримінального кодексу таким чином, щоб уникнути будь-яких сумнівів стосовно її застосування.

У попередніх ситуаціях під час епідемії уряд використовував надзвичайний стан переважно для введення обмежень у пересуванні людей, закриття магазинів та шкіл. Крім того, Міністерство внутрішніх справ використовувало цей статус для здійснення централізованих закупівель захисного спорядження та полегшення розгортання армії. Останнім часом почали обговорювати можливість оголошення надзвичайного стану, зокрема, для введення чергувань для медичних працівників. Наразі влада вже визначилася з заходами, які будуть вжиті відповідно до закону про пандемію.

Висновки. Незважаючи на сучасні виклики для нашої держави, наші високі прагнення до побудови правової демократичної країни не мають бути полишеними і вимагають довгострокових та інтенсивних перетворень від українського суспільства. У зв'язку з цим, законодавство, зокрема Кримінальний кодекс України, пройшло зна-

чні зміни, деякі з яких через необхідність швидкого реагування на соціальні зміни, мають проблеми з точністю розуміння змісту, викладу, тлумаченням, комплексністю та іншими факторами.

Основні зміни, що стосуються КК України, закріплені у Законах України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги».

Відповідно до цих змін, у Кримінальному кодексі до деяких статей додалася кваліфікуюча ознака – вчинення кримінального правопорушення «в умовах воєнного чи

надзвичайного стану», яку слід тлумачити як його вчинення в період дії цього особливого правового режиму, що робить його більш небезпечним для суспільства, ніж аналогічне правопорушення в «мирний час». Усі інші ознаки такого кримінального правопорушення, такі як протиправність, винність, суспільна небезпечність та наявність суб'єкта, об'єкта, залишаються незмінними.

При призначенні покарання за злочин, кваліфікуючою ознакою якого передбачено вчинення діяння в умовах воєнного чи надзвичайного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується. Проте якщо ж особа виконала умови воєнного стану при вчиненні інших кримінальних правопорушень, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України може бути враховано судом як обтяжуючу обставину при призначенні покарання. Цим самим буде призначено покарання ближче до максимальної межі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вартилицька І.А., Шармар О.М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України* № 1(15), 2021 р. (дата звернення: 22.04.2023)
2. Відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги. Що передбачено новим Законом | ЮРЛІГА. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210328_vdpovdlnst-za-netslove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonot (дата звернення: 13.06.2023).
3. Вознюк А.А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2022. С. 308–317 (дата звернення: 17.04.2023)
4. Гуторова Н.О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності*: матер. наук.-практ. конференції / ред. кол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Х.: «Кроссруд», 2006. С. 47–50.
5. Коваль, А. А., & Самойленко, М. С. (2023). Зміни до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. *Київський часопис права*. (4), 138–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/kij/2022.4.21>
6. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Юридична практика*. 12.03.2022. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48236/1/Kravchuk_Mykhailenko_Vojennyi_stan.pdf (дата звернення: 20.04.2023)
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 / *Відомості Верховної Ради України* – 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.04.2023)
8. Марін О.К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. С. 366–369.
9. Особливості призначення покарання | Коментар. Мего-Інфо – Юридичний портал України № 1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК. URL: <http://mego.info/osoblivosti-priznachennya-pokarannya?page=2> (дата звернення: 21.06.2023)
10. Посилення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану – Jurfem. Jurfem. URL: <https://jurfem.com.ua/posylennya-vidpovidalnosti-za-okremi-kriminalny-pravorogushennya-pid-chas-voennoho-stanu/> (дата звернення: 08.05.2023)
11. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 08.05.2023).
12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text> (дата звернення: 08.05.2023).
13. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 08.05.2023).
14. Тлумачення ознаки «в умовах воєнного стану» призводить до того, що будь-яка крадіжка розглядається як тяжкий злочин, і це створює саме поняття, – справу передали до ВП ВС. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/268935-tolkovanie-priznaka-v-usloviyakh-voennogo-polozheniya-privodit-k-tomu-chto-lyubaya-krazha-rassmatrivaetsya-kak-tyazhkoje-prestuplenie-i-eto-iskazhaet-samo-ponyatie-delo-peredali-na-bp-vs> (дата звернення: 02.05.2023)
15. Хавронюк М. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. <https://pravo.org.ua/>. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumantarnoyi-dopomogi-kriminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 13.06.2023).
16. Codice penale 2023. Altalex. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale> (date of access: 02.05.2023)
17. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. – seznam paragrafů | Kurzy.cz. Kurzy měn, akcie, komodity, zákony, zaměstnání – Kurzy.cz | Kurzy.cz. URL: <https://www.kurzy.cz/zakony/40-2009-trestni-zakonik/seznam/> (date of access: 02.05.2023)
18. Trestní odpovědnost během nouzového stavu. Centrum pro lidská práva a demokracii. URL: <https://www.centrumlidskaprava.cz/trestni-odpovednost-behem-nouzoveho-stavu> (date of access: 02.05.2023)
19. Karistusseadustik–Riigi Teataja. Avaleht–Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/121052021009?leiaKehtiv> (date of access: 02.05.2023)
20. La crisi pandemica come particolare circostanza aggravante. Altalex. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2022/01/11/la-crisi-pandemica-come-particolare-circostanza-aggravante> (date of access: 13.06.2023).